

Скрипник Дар'я Олександрівна

аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Очевидним є те, що неможливо законодавчо розв'язати всі питання, пов'язані з правозастосуванням в ході здійснення правосуддя. Саме завдяки правовим позиціям щодо застосування норм права, які формуються Верховним Судом (далі – ВС) за результатами розгляду касаційних скарг, можливим є заповнення законодавчих прогалин, тлумачення норм права тощо, що встановлює орієнтир в ході правозастосування судами інших інстанцій.

Проте досить часто на практиці виникають як неузгодженості між такими правовими позиціями, так і проблеми з їх пошуком. Більш того, час від часу наявною є й необізнаність про існування відповідних позицій.

20 липня 2021 року відбулась презентація пошукової Бази правових позицій ВС (далі – База). Наразі База правових позицій функціонує, однак, з огляду на величезний об'єм сформованих позицій, відступ від них та ін., вбачаємо певні недоліки в їх пошуку (наприклад, відсутність окремих правових позицій у Базі, хоч постанови, в яких вони сформовані, оприлюднено в Єдиному державному реєстрі судових рішень).

Викладене свідчить про те, що в процесі пошуку відповідної судової практики (в даному випадку – правових позицій ВС) необхідним є користування і Єдиним державним реєстром судових рішень, і Базою, а також іншими пошуковими системами, що впливає на швидкість та якість такого пошуку.

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що незважаючи на прогресивність у формуванні механізму забезпечення єдності судової практики, він потребує певного вдосконалення.

Наразі ж пропонуємо ознайомитись з результатами аналізу правових позицій ВС щодо застосування норм кримінального процесуального права, що регламентують ту частину судового розгляду, яка починається після закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами, оскільки встановлено наявність окремих правових позицій, які не достатньо висвітлені й досліджені науковцями.

1. Судові дебати (ст. 364 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)).

Відповідно до ч. 1 ст. 364 КПК України, в судових дебатах виступають прокурор, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, обвинувачений, його законний представник, захисник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [1].

Буквальне тлумачення даної норми щодо участі в судових дебатах та всієї статті 364 КПК України демонструє, що не встановлено підстав для обмеження учасників судового провадження у користуванні таким правом. Проте ВС, посилаючись на ст. 325 КПК України (Наслідки неприбуття потерпілого), зазначає, що так як представник потерпілого був належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання, а причина неявки не визнана поважною, адже потерпілому, його представнику неодноразово надавалася можливість брати участь у провадженні, виступити в судових дебатах (для цього за ініціативи представника потерпілого суд оголошував перерви, надавав можливість подати додаткові документи, однак потерпілий або ж його представник їх не подали), не встановлюється у такому разі порушення їх прав [2]. Водночас відсутність належного судового виклику потерпілого свідчить про порушення його права на виступ у судових дебатах [3]. Також звертаємо увагу на те, що ВС сформував правову позицію щодо участі в судових дебатах прокурора, який не брав раніше участі в даному судовому провадженні, та йому необхідний час для ознайомлення з матеріалами провадження і підготовки до виступу в дебатах, однак, судом першої інстанції було відмовлено в наданні

такого часу. Викладене визнано порушенням принципу рівності й змагальності сторін [4].

Необхідно також виокремити питання щодо надання учаснику судового провадження часу для підготовки до дебатів, яке є досить розповсюдженим. Як зазначає ВС, учасники судового розгляду мають право заявити суду клопотання про оголошення перерви в судовому засіданні для підготовки до дебатів. Тривалість цієї перерви має визначатись судом із урахуванням наступних критеріїв: складність, обсяг кримінального провадження (до складних слід відносити багатоепізодні провадження, провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених злочинними групами чи злочинними організаціями тощо) [5].

Згідно з ч. 7 ст. 364 КПК України, після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику. Проте ВС виклав, на наш погляд, спірну правову позицію щодо реалізації права на обмін репліками в частині позбавлення обвинуваченого такого права. Найвищий суд у системі судоустрою наголошує на тому, що учасники провадження не повинні розраховувати на репліку як на можливість доповнити основний виступ. Залишення будь-якого питання без висвітлення в основній промові з розрахунком на репліку є неправильним, тому що репліки може й не бути. Скористатися реплікою - право, а не обов'язок учасника судових дебатів. Також ВС вказує на те, що саме право на останнє слово є важливою процесуальною гарантією реалізації обвинуваченим свого права на захист, а не право на репліку [6]. Вважаємо, що дана правова позиція суперечить положенням частини 7 статті 364 КПК України. Так, дійсно, обмін репліками є правом учасників судових дебатів, тому незрозуміло, виходячи з яких підстав суд може не забезпечити реалізацію такого права.

2. Вихід суду для ухвалення вироку (ст. 366 КПК України).

Досить актуальним є питання відносно того, чи може суд поновити судовий розгляд після виходу з нарадчої кімнати, адже це не врегульовано КПК

України. Стосовно викладеного ВС стверджує, що таке поновлення не суперечить загальним засадам кримінального провадження, оскільки оцінка доказів здійснюється саме в нарадчій кімнаті, а за наявності об'єктивних суперечностей, які впливають на вирішення питання щодо винуватості особи, усунути їх можливо лише в результаті відновлення судового розгляду [7]. На наше переконання, ВС, у даному випадку, виходячи з загальних засад кримінального провадження, фактично усунув прогалину в кримінальному процесуальному законодавстві.

3. Порухення таємниці нарадчої кімнати.

Суд вправі перервати раду лише для відпочинку з настанням нічного часу (ч. 2 ст. 367 КПК України) [2]. Та поширеною є практика порушення даної вимоги судом. ВС неодноразово встановлював порушення таємниці нарадчої кімнати, що виражалось у тому, що судді всупереч принципу безперервності судового процесу та порушуючи вимоги щодо таємниці нарадчої кімнати, ухвалювали судові рішення в іншому провадженні (як по суті, так і з процесуальних питань) під час перебування в нарадчій кімнаті, що є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, перешкоджає суду ухвалити законне та обґрунтоване рішення, а отже - підставою для скасування таких судових рішень [8, 9].

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду також вказала на те, що вчинення процесуальних дій та ухвалення суддями (суддею) під час перебування в нарадчій кімнаті у кримінальному провадженні судових рішень в рамках інших проваджень, слід вважати порушенням таємниці наради суддів, яке може бути визнано істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону у разі, коли воно за своїм характером та з огляду на обставини конкретної справи перешкодило або могло перешкодити суду ухвалити законне, обґрунтоване судові рішення, тобто в тих випадках, коли вказане порушення обґрунтовано ставить під сумнів незалежність і неупередженість суддів (судді) при обговоренні та ухваленні відповідного судового рішення (таким випадком не являється, наприклад, факт внесення до Єдиного державного реєстру судових

рішень ухвали в рамках іншого провадження) [10]. Зазначена позиція по суті лише вдосконалила вищевикладені правові позиції ВС, яким наголошено на тому, що не будь-яке порушення таємниці наради суддів свідчить про істотне порушення вимог КПК України.

Насамкінець звертаємо увагу на те, що «інструмент», за допомогою якого стає можливим формування єдиної судової практики, все ще не є «зручним у використанні», адже складність і тривалість його пошуку, а саме – пошуку релевантних правових позицій ВС, унеможливорює посилення на них, по-перше, самими учасниками судового провадження. Наслідком цього є надмірна кількість касаційних скарг, скасування ВС судових рішень та призначення нових розглядів у судах першої чи апеляційної інстанцій, що знаходить своє відображення у великій кількості правових позицій ВС із зазначених в даних тезах питань.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 15.01.2020. (справа №359/3596/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87053524>.
3. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 09.10.2019. (справа №234/437/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84941676>.
4. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 03.12.2019. (справа №311/793/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505791>.
5. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 17.06.2021. (справа №643/3561/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97926503>.
6. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 14.03.2019. (справа №545/321/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521820>.
7. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 28.01.2021. (справа №182/523/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94553286>.
8. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 10.04.2019. (справа №127/8831/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81329229>.

9. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 30.05.2019. (справа №726/776/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82217934>.

10. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду ВС від 24.02.2020.(справа №128/2455/15к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87902046>.